DIQQATNING PSIXOLOGIK AHAMIYATI

D.E. Abduqdirova
Ilmiy rahbar CHDPU
Psixologiya kafedrasi o’qituvchisi
abduqadirovadilobarbonu@gmail.com
CHDPU Surdopedogogika yo’nalishi
1-kurs 26/6 guruh talabalari
Sherimbetova Dilafruz Shuxrat qizi
Berdaliyeva Jansaya Begali qizi
jansayaberdaliyeva7@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.24412479

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta’lim jarayonida diqqatning psixologik ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda diqqatning turlari, xususiyatlari va ularning o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirishiga ta’siri ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, diqqatni rivojlantirish usullari va raqamli texnologiyalarning diqqat jarayoniga ta’siri yoritiladi. Natijada, diqqatni boshqarish va rivojlantirish ta’lim sifatini oshirishda muhim omil ekani aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: diqqat, ta’lim jarayoni, psixologik ahamiyat, bilim o‘zlashtirish, diqqat turlari, didaktik o‘yinlar, axborot texnologiyalari.

KIRISH

Ta’lim jarayonida diqqatning psixologik ahamiyati masalasi o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasini aniqlashda asosiy omillardan biri sifatida doimo dolzarb bo‘lib kelgan. O‘quvchilar dars jarayonida o‘z diqqatini to‘g‘ri boshqara olmasa, taqdim etilayotgan axborotni to‘liq va samarali qabul qilolmaydi. Shu sababli, ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning bilimga bo‘lgan qiziqishini mustahkamlash uchun diqqat jarayonining mexanizmlarini chuqur o‘rganish zarurati tug‘iladi.

Birinchidan, diqqatning turlari va ularning o‘quv faoliyatidagi ahamiyati alohida e’tibor talab qiladi. Ixtiyorsiz diqqat tashqi stimullarga avtomatik ravishda javob qaytaradi, masalan, to‘satdan paydo bo‘lgan ovoz yoki yorqin rangli predmet o‘quvchining diqqatini jalb qilishi mumkin. Bu holat ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ko‘p uchraydi, chunki ularning diqqat barqarorligi hali to‘liq shakllanmagan bo‘ladi. Ixtiyoriy diqqat esa ongli ravishda boshqariladi va muayyan maqsadga yo‘naltiriladi. Masalan, murakkab matnni o‘qishda yoki matematik masalani yechishda o‘quvchi o‘z diqqatini ongli ravishda muayyan topshiriqqa qaratadi. Ixtiyoriydan keyingi diqqat esa, dastlabki ixtiyoriy diqqat natijasida yuzaga kelib, uzoq davom etadi va kamroq kuch sarflashni talab qiladi. Bu turdagi diqqat o‘quvchilarga uzoq muddatli o‘quv faoliyatini davom ettirish imkonini beradi. Shu bilan birga, diqqatning har bir turi o‘quv jarayonida o‘ziga xos ahamiyatga ega bo‘lib, o‘qituvchi tomonidan o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos ravishda yondashuv tanlashni talab etadi.

Ikkinchidan, diqqatning asosiy xususiyatlari – barqarorlik, ko‘lam, taqsimlanish va ko‘chish – o‘quvchilarning o‘quv jarayonidagi muvaffaqiyatini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Barqarorlik, ya’ni diqqatning ma’lum vaqt davomida bir obyektga qaratilishi, o‘quvchining dars materialini to‘liq anglab olishiga yordam beradi. Masalan, o‘quvchi biror mavzuni o‘rganishda diqqatini uzluksiz saqlab tursa, axborotni chuqurroq o‘zlashtiradi. Ko‘lam esa bir vaqtning o‘zida nechta obyektga diqqat qaratish imkonini bildiradi. Bu xususiyat, ayniqsa, ko‘p bosqichli topshiriqlarni bajarishda yoki laboratoriya ishlarida muhim hisoblanadi. Taqsimlanish, ya’ni bir vaqtning o‘zida bir nechta faoliyatga diqqatni

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yo‘naltirish qobiliyati, o‘quvchilarning kompleks topshiriqlarni muvaffaqiyatli bajarishiga yordam beradi. Ko‘chish esa, diqqatni bir faoliyatdan boshqasiga tez va samarali o‘tkazish imkoniyatini beradi. Bu, ayniqsa, dars vaqtida turli faoliyat turlariga tezda moslashishni talab qiladigan vaziyatlarda zarur bo‘ladi.

Uchinchidan, diqqatni rivojlantirish usullari ta’lim jarayonining sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Didaktik o‘yinlar, interaktiv mashg‘ulotlar, vizual materiallardan foydalanish va o‘quvchilarning qiziqishlariga mos mavzular tanlash diqqat jarayonini faollashtirishda keng qo‘llaniladi. Masalan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ tafakkurni rivojlantirish uchun didaktik o‘yinlar orqali diqqatning barqarorligi va taqsimlanishini oshirish mumkin. Interaktiv mashg‘ulotlar esa o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlab, ularning diqqatini uzoq muddat davomida saqlab turishga yordam beradi. Vizual materiallar – grafiklar, diagrammalar, rasmlar – axborotni tezroq va osonroq qabul qilishga ko‘maklashadi. Bundan tashqari, o‘quvchilarning individual qiziqishlariga mos mavzular tanlash ularning diqqatini darsga jalb qilishda muhim vosita sanaladi.

To‘rtinchidan, raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi diqqat jarayoniga yangi chaqiriqlar keltirib chiqarmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish natijasida o‘quvchilarda diqqatning bo‘linishi va barqarorligining pasayishi kuzatilmoqda. Ko‘plab axborot oqimi o‘quvchilarning diqqatini tez-tez chalg‘itadi, natijada ular o‘quv materialini chuqur o‘zlashtira olmaydi. Shu sababli, ta’lim jarayonida diqqatni boshqarish va rivojlantirishga yo‘naltirilgan psixologik-pedagogik yondashuvlar alohida ahamiyatga ega. O‘qituvchilar darslarda axborot texnologiyalaridan foydalanishda diqqatni to‘g‘ri taqsimlash va boshqarish usullarini o‘rgatishlari lozim. Masalan, dars davomida ma’lum vaqt oralig‘ida texnologiyalardan foydalanish va qisqa tanaffuslar tashkil etish orqali diqqat barqarorligini oshirish mumkin.

Beshinchidan, diqqatning rivojlanishi o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasi va bilish jarayonlari bilan chambarchas bog‘liq. O‘quvchilarda yuqori motivatsiya mavjud bo‘lsa, ular diqqatini o‘qishga ko‘proq qaratadi va bilimlarni yaxshiroq o‘zlashtiradi. Diqqatni rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, natijada ularning o‘qishdagi muvaffaqiyati ortadi. Bu jarayonda o‘qituvchining individual yondashuvi, rag‘batlantirish va o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash muhim ahamiyatga ega.

Oltinchidan, diqqatning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini yanada kuchaytirish uchun muayyan mexanizmlardan foydalanish lozim. Masalan, darslarni qisqa va aniq bloklarga bo‘lib o‘tkazish, har bir blok oxirida kichik savol-javob yoki muhokama tashkil etish orqali o‘quvchilarning diqqatini yangilab turish mumkin. Bu usul, ayniqsa, yuqori sinf o‘quvchilarida ma’lumotni uzoq vaqt davomida konsentratsiya qilishda yordam beradi. Shu bilan bir qatorda, dars davomida faol tana harakatlari, qisqa jismoniy mashqlar yoki o‘yin elementlarini kiritish ham diqqatning barqarorligini oshiradi. Masalan, matematika darsida murakkab masalalarni yechishda har 15-20 daqiqada qisqa tanaffus va jismoniy mashq tashkil etilsa, o‘quvchilar diqqatini yo‘qotmay, faol o‘rganishda davom etadilar.

Yettinchidan, diqqatning ko‘chish xususiyatini rivojlantirish uchun darsda turli xil faoliyat turlarini ketma-ketlikda tashkil etish samaralidir. Masalan, dars boshida qisqa videorolik ko‘rsatilib, so‘ngra matnli topshiriq, undan keyin guruhli muhokama va yakunda individual mustaqil ish berilsa, o‘quvchilar o‘z diqqatlarini bir faoliyatdan boshqasiga tez va samarali ko‘chira oladilar. Bu nafaqat diqqatning ko‘chish xususiyatini rivojlantiradi, balki o‘quvchilarning darsdan charchashini ham kamaytiradi.

Sakkizinchidan, diqqatni rivojlantirishda o‘qituvchi va ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. O‘quvchilar darsdan tashqari vaqtda ham diqqatni rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar bilan shug‘ullanishi, masalan, pazllar yig‘ish, so‘z o‘yinlari o‘ynash yoki qisqa hikoyalarni eslab qolish kabi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

faoliyatlar orqali diqqat qobiliyatini mustahkamlashlari mumkin. Ota-onalar bolalarning kundalik hayotida diqqatni talab qiladigan vazifalarni birgalikda bajarish orqali ularning psixologik rivojlanishiga yordam bera oladilar.

To‘qqizinchidan, ta’lim jarayonida diqqatni o‘lchash va baholash vositalaridan foydalanish ham muhimdir. Maxsus psixologik testlar va kuzatuvlar yordamida o‘quvchilarning diqqat xususiyatlari aniqlanib, individual rivojlanish yo‘llari belgilanadi. Masalan, dars boshida qisqa diqqat testlari o‘tkazish va natijalarga ko‘ra dars uslubini moslashtirish orqali har bir o‘quvchining ehtiyojlariga mos yondashuv tanlash mumkin. Bu esa ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

O‘ninchidan, diqqatning ta’limdagi ahamiyatini mustahkamlash uchun o‘qituvchilar o‘zlarining nutq madaniyatiga, darsni olib borish uslubiga va darsda turli xil didaktik materiallardan foydalanishlariga alohida e’tibor qaratishlari lozim. Masalan, o‘qituvchi o‘z nutqini ravon, aniq va ifodali qilib yetkazsa, o‘quvchilarning diqqatini uzoq vaqt davomida ushlab turishi mumkin. Shuningdek, dars davomida turli vizual va audiovizual vositalardan foydalanish, topshiriqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish orqali o‘quvchilarning diqqatini faollashtirishga erishiladi.

Diqqat ta’lim jarayonining samaradorligini ta’minlashda asosiy omillardan biri bo‘lib, uning rivojlanishi o‘quvchilarning bilimlarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirishiga bevosita ta’sir qiladi. Pedagoglar diqqatni rivojlantirishga qaratilgan metod va usullardan foydalanish orqali ta’lim jarayonining sifatini oshirishlari mumkin.

XULOSA

Yuqoridagi tahlil natijasida aniqlanishicha, diqqat ta’lim jarayonining sifat va samaradorligini belgilovchi psixologik jarayon hisoblanadi. Diqqatning turlari va xususiyatlarini hisobga olgan holda, o‘qituvchilar o‘quvchilarning bilim o‘zlashtirishini yaxshilashlari mumkin. Amaliyotda didaktik o‘yinlar, interaktiv mashg‘ulotlar va vizual materiallardan keng foydalanish diqqatni rivojlantirishda ijobiy natija beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abduqodirova Dilobarbonu Erkinjon qizi “Inklyuziv ta’lim sharoitida o‘quvchilarning emotsional intellektini rivojlantirishning psixologik-pedagogik Asoslari” Scientific-Practical Conference “Inclusive Education: Dialogue, Analysis, Experience”, December 15, 2025
2. Abduqodirova, & Pardaboyeva, M. (2024). THE ROLE OF EMOTIONAL CREATIVITY IN STUDENTS' DECISION-MAKING. INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-HUMANITARIAN SCIENCES, 1(7), 27–30.
3. Abduqodirova, Dilobar. (2015). INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-HUMANITARIAN SCIENCES THE ROLE OF EMOTIONAL CREATIVITY IN STUDENTS' DECISION-MAKING.
4. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2024). EMOTSIONAL KREATIVLIK: NAZARIY ASOSLARI VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR.. Journal of Economics and Business UBS. 4. 679-685.
5. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). HISSIY IJODKORLIK: TUSHUNCHA VA KOMONENTLAR. Journal of Economics and Business UBS. 4. 145-154.
6. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE NEUROGRAPHIC APPROACH. 01. 501-503.
7. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). TALABALARDA PSIXOLOGIK STRESSNI YENGISH. 03. 69-73.
8. Broadbent D.E. Perception and Communication. – London: Pergamon Press, 1958.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

9. G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi.
10. Kahneman D. Attention and Effort. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1973.
11. Posner M.I., Petersen S.E. The attention system of the human brain // Annual Review of Neuroscience, 1990, Vol. 13, pp. 25–42.
12. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975.
13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2002.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.